

ki a társadalmi alapon álló kulturális szervezetek munkája iránt. Külön osztálya a SZMKE-nek a szórványkérdés ágazata: a Felvidék idegen nemzettestben élő szórványmagyarjait írja össze s gondozza. Újabban Magyar Népiségkutató Intézetet is felállított, az elsőt Érsekújvárott: a kisaliforniai nép és táj tanulmányozása céljából.

Anyagi eszközei most is: a tagdíj, amely csekély összegű, 2 pengő évente; ezért a tagok még a Magyar Vasárnapot is kapják. Ezen kívül az egyes minisztériumok s nagyobb közületek segélye teszi lehetővé a SZMKE munkáját. A SZMKE ügyvezetése is puritán módon egyszerű, s csak a leglényegesebbre szorítkozik, hogy minden rendelkezésre álló összeget s erőt a felvidéki magyarság szellemi megerősítésére, új szervezetek felállítására s a régieknek gondozására, előadókkal, könyvekkel, színdarabokkal való ellátására fordítson.

Szombathy Viktor

ADATOK „A HUSZONKÉT ÉV ÚJABB IRODALMÁ”-HOZ.

Az Erdélyi Múzeum ezévi folyamának 289—98. lapján Juhász István beszámolt azokról a tanulmányokról, amelyek az erdélyi magyarság román megszállás alatti küzdelmeit tárgyalják és a felszabadulás óta jelentek meg. Ha Juhász módszere szerint csak a folyóiratokban megjelent cikkekre és az önálló vagy gyűjteményes munkákra szorítkozunk, akkor is találunk még egy néhány tanulmányt, mely a felsorolásból kimaradt, mások pedig valószínűleg Juhász gyűjtésének lezárása után jelentek meg.

A folyóiratok közül a Magyar Kisebbség 1940. évi 18. és 19. számában jelent meg Balogh Artúrnak „A Nemzetek Szövetsége és a romániai magyar kisebbség” című tanulmánya (408—19. és 446—54. l.). Ebben Balogh a romániai magyar kisebbség népszövetségi panaszairól ad beszámolót és a Nemzetek Szövetségének kisebbségvédelmi eljárását részesíti éles bírálatban. A Kisebbségi Körlevél 1941. évi 1. száma a Pécsen rendezett erdélyi kisebbségi közművelődési napon elhangzott előadásokat közli. Nyirő József „A magyarság gazdasági helyzete Romániában a multban és jelenben”, Balogh Artúr „A magyar kisebbség a román uralom alatt” és Jancsó Elemér „A magyar tudományos élet Erdélyben 1918—1940” címen tartott előadást (15—34. l.). Ugyanez a folyóirat teszi közzé 1942. évi 1. számában Oberding József György tanulmányát: „Az erdélyi magyarság mezőgazdasága és mezőgazdasági szervezetei a román uralom alatt” (16—30. l.). A Kisebbségi Körlevél legutóbbi, 1943. évi 5. számában jelent meg Barabás Endre „A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918—1940” című cikksorozatának első része, mely iskolaügyünk visszafejlődését a román iskolaügyi jogszabályokon és a magyar iskolák statisztikáján keresztül mutatja be. A Kisebbségvédelem című folyóirat is több ízben foglalkozott az erdélyi magyarság román uralom alatti multjával. Az 1940. évi 5—6. számban e sorok írója közölt különlevonatban is megjelent tanulmányt „A romániai magyarság jogi helyzete a bécsi döntés idejében” címen (2—22. l.). Az 1941. évi 1—2. számban ugyancsak e sorok írója „A jogfolytonosság helyreállítása a nemzetiségi jogalkotás terén” címen az 1868:XLIV. tc.-nek a román jogszabályok által történt módosulásait és helyreállítását tárgyalta (1—6. l.). Arató András „A kisebbségi kérdés a román jobboldal és a román baloldal megvilágításában” (6—11. l.) címen értekezett, Oberding József György pedig „Az erdélyi római katolikusok áttérése a görögkeleti egyházba” című dolgozatát tette közzé (11—14. l.).

A Magyar Szemle 1941. évi kötetében találunk Szász Zsombortól két tanulmányt, amelyek a román belpolitikába nyújtanak betekintést s e téren éppen azt a hiányt pótolják, amelyet Juhász István a huszonekét év politikai irodalmában észlel (A román változás. 161. sz. 9—15. l., és Titulescu. 165. sz. 310—16. l.). Nem érdektelen Szász Zsombornak a huszonekét év feldolgozására vonatkozó szempontjait is a Juhász tanulmánnyal összehasonlítani. E szempontokat Szász a Magyar Szemle 1942. évi 177. számában fejtette ki „Erdélyi könyvek“ című kritikájában (243—50. l.). Ugyanebben a számban jelent meg Oberding József György tanulmánya „Erdély birtokviszonyai és a román földreform“ címen. A Magyar Szemle 1942. évi 173. számában Scheffler János „Az erdélyi ritusváltoztatások“—ról írt, különös tekintettel a megszállás alatti jogszabályokra és sérelmekre (7—12. l.). A Hitel 1940—41. évi 2. számában e sorok írója „Erdélyi politika“ című különlevonatban is megjelent cikkében igyekezett a huszonekét év kisebbségi politikájának vezető elveit a többségi életre való érvénnyel levonni (176—182. l.). Makka László tanulmánya a Hitel 1942. évi 7. számában több mint könyvismertetés, amint a címe is mutatja: „A magyar szellem útja a trianoni Erdélyben“ (404—9. l.). Az Egyedül Vagyunk hasábjain jelent meg Bözödi György beszámolója, „Hogyan dolgozott az erdélyi magyar ifjúság az elnyomatás esztendeiben?“ (1941. évi 10. és 11. sz., 30—32. és 18—21. l.).

A második bécsi döntés óta az erdélyi magyarság megszállás alatti életéről több önálló munka jelent meg, amelyek közül most csak a Junász István által fel nem soroltakra térünk ki. Kratochvil Károly altábornagy „A székely hadosztály“ történetét írta meg sok érdekes és eddig ismeretlen dokumentumot téve közzé Erdélynek a románok által történt megszállásáról és a székely hadosztály hősi küzdelmeiről (Budapest, 1941, 134 l.). A megszállás alatti kisebbségpolitikai harcokról szól Hegedüs Nándor három dolgozata „Magyar harc a román parlamentben“, „Erdélyi levelek“ és „Nincs béke igazság nélkül“ (Nagyvárad 1940 és 1941). Az első négy parlamenti beszédet tartalmaz, a másodikban a szerző a megszállás alatt a Pesti Naplóba írt vezércikkeit gyűjtötte össze, a harmadik a Magyar Kisebbségben megjelent publicisztikai írásait tette ismét közzé. Hegedüs mint a román parlament egyik legtevékenyebb magyar képviselője, kitűnően megismerte a román közélet rugóit és kulisszatitkait s az újságíró könnyedségével eleve-níti fel azt a politikai környezetet, amelyben a kisebbségi jogok érvényesítéséért küzdeni kellett. „Az erdélyi munkásság küzdelme a román uralom alatt“ című és a Szociáldemokrata Párt kiadásában megjelent (Budapest, 1942, 96 l.) kiadvány nélkülözhetetlen azok számára, akik a magyar munkásság politikai és társadalmi mozgalmával foglalkozni kívánnak. Külön érdekessége a könyvnek az, amit a román munkásságnak a magyar munkássággal vállalt szolidaritásáról ír. Kár, hogy a mű az erdélyi munkásmozgalmakból csak azt emeli ki, ami a nemzeti irányzatnak kedvező és nem ad magyarázatot a munkásság vezetői egy részének revizióellenes és opportunista magatartásáról. Már pedig, hogy ilyen is volt, arról bőven beszámol az „Új Magyar Munkás“ 1942. évi 27., 32., 42. és 43. számában. A Juhász-tanulmány megjelenése után látott napvilágot Zádor Miklós könyve „Nagyromán politika“ (Budapest, é. n., 200 l.), amelyben a szerző a nagyromán kormányzás célkitűzéseit és eszközeit, valamint a külpolitikai vezetést mutatja be a kisantantól a Balkán szövetségén át a tengelyhez való csatlakozásig, a belpolitikában pedig a liberálisok és nemzeti-parasztpártiak évtizedes küzdelmét és közben a vasgárda megnövekedését kíséri végig. Könyvének legnagyobb részét a romániai nemzetiségi kérdés taglalása teszi ki.

Az önálló kiadványok közé sorolhatunk még több kisebb közleményt, mint pl. a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének 1941. március 29-i közgyűlésén elhangzott beszédekről kiadott füzetet, mely *Bodor Bertalan*-tól, *Böszörményi Emiltől*, *Kovács Árpádtól* és *Inczedy-Joksmán Nándortól* közöl egy-egy előadást az erdélyi magyar pénzügyintézetek megszállás alatti működéséről, a román agrárkonverzióról és pénzügyintézeteink problémáiról (Budapest, 1941, 28 l.). Az Erdélyi Múzeum-Egyesület szakosztályainak beszámolóí közlői közül a felsorolásból hiányzik *Oberding József György* beszámolója a jog- és társadalomtudományi szakosztály 1938—1942-ig terjedő működéséről (Kolozsvár, 1942, 9. l.).*

A felszabadulás óta több olyan gyűjteményes munka jelent meg, amelynek egyes részei az erdélyi magyarság kisebbségpolitikai küzdelmeit is felölelik. Ilyen az „Erdélyünk és honvédségünk“ címet viselő, a Vitézi Rend Zrínyi Csoportjának kiadásában 1941-ben megjelent album, amelyben *Nagy Vilmos* volt honvédelmi miniszter cikkét olvashatjuk „Erdély a világháborúban és a forradalmak idejében“ (21—37. l.) s belőle a székely hadosztály harcairól is tájékoztatást kapunk. Ugyanebben a könyvben jelent meg *Sulyok István* tanulmánya „Huszonkét év. Erdély kálváriája Gyulafehérvártól Béésig.“ A volt magyarpárti képviselő a román kormányok és hatóságok által elkövetett jogtalanságokat köti csokorba (39—54. l.). Az „Erdélyi mártírok és hősök aranykönyve“ című kiadványban (Budapest, 1941, 251 l.) *Lukács György* bevezető eszmefuttatásán kívül érdekes visszaemlékezéseket találunk *Laár Ferentől* a sóvidéki székely felkelésről, *Nánási Jánostól* a nyárádmagyarósi sortűzről, *Macskássy Attilától* a craiovai pörről, *Szabó Istvántól* az erdélyi magyar népközösség történetéről, *Walter Gyulától* a sajtóperekről és a közszellem kialakulásáról, *Besenyő Sándortól* a szórványkérdésről, *Szabó Jánostól* a munkásság helyzetéről, *Kovácsnai Gábortól* a közbirtokosságok küzdelmeiről, továbbá verseket és novellaszzerű írásokat *Berde Máriától*, *Gyallay Domokostól*, *Kovács Györggytől*, *Molter Károlytól*, *Nyíró Józseftől*, *Szászné Szappanyos Gabriellától*, *Szentimrei Jenőtől*, *Tabéry Gézától*, végül több apró írást kevésbbé ismert szerzőktől. A könyv második része az úgynevezett „hősök és mártírok“ életrajza, ami tulajdonképpen az előfizetők apoteozisa. Többé-kevésbé egyéni „bemondások“ vagy félfüllel hallott históriák alapján tájékoztalan emberek mártírkoszorút fontak hetvenhárom lapon keresztül mindenkinek a homloka köré, aki a kezük ügyébe akadt. Így aztán hitelét veszíti az is, ami az életrajzokból igaz. A könyv tipikus példája annak, hogyan nem szabad kisebbségi történelmet írni. A kisebbségi sors legértékesebb tanítása éppen az volt, hogy a magyarsáért önként vállalt munka önmagában és nem nyilvános pohárköszöntőkben rejti jutalmát. A hősök és mártírok könyvének kritikátlan díshimnuszai az erdélyi magyarság szeméremérzetét és nemzeti önérzetét sértik.

Tudományos módszerrel és igényekkel íródott „A románok története“ című kiadvány; ennek XIII. fejezete és a német kiadásban hozzátoldott XIV. fejezet Nagyrománia történetét és külpolitikáját tárgyalja *Makkai László* tollából. A magyar és német nyelven megjelent munka értékes keretet nyújt azok számára, akik a román kisebbségpolitika irányát a román történelem távlatából akarják megítélni.¹ A „Magyar Tájékoztató Zsebkönyv“ 1941. évi kiadásában a romániai magyarság megszállás alatti helyzetéről találunk rövid összefoglalást (132—139. l.), az 1943. évi kiadásban

* Ez különnyomat az EM. 1942. évfolyamának 307—613. lapjáról. [A szerk.]

¹ Magyar kiadás: Budapest, é. n. 378—99. l.; német kiadás: Budapest, 1943. 406—58. l.

pedig e sorok írója dolgozta fel ezt a kérdést (154—170. l.). A külügyminisztérium kiadásában megjelent „Külpolitikai adatok az 1939. évről“ című munka Románia 1939. évi politikai viszonyairól és a kisebbségi magyarság küzdelmeiről tartalmaz összefoglalást — hivatalos kiadványokban szokatlan tájékoztatlanúsággal. Végül az erdélyi magyarság megszállás alatti helyzete képezi a kiindulópontját az erdélyi képviselőknek a magyar országgyűlés előtt elmondott számos beszédének, amelyek az Erdélyi Párt kiadásában „Erdély a magyar képviselőházban“ cím alatt két kötetben jelentek meg (Kolozsvár 1942 és 1943, 120 és 152 l.).

Ezzel a felsorolással sem záródik le a huszonkét év irodalma, mert számos munka áll sajtó alatt és van előkészületben s távol állunk attól, hogy a román megszállás magyar történetének anyaga a szaktudományok módszerességével feldolgozást nyert volna. A felsorolt tanulmányok értéke a történetírástól a pletykákig terjedő skálán mozog, de mindenik hozzátartozik ahhoz a képhez, amely a megszállás éveiről az erdélyi magyarságból kialakult. Van amelyik tárgyi szempontból gazdagítja a huszonkét év anyagát, másokat pedig mint jellemző kortünetet kell nyilvántartanunk. Az előkészület alatt álló munkák közül a megszállás történetének okmánytára a legkomolyabb vállalkozás. Szeretnők, ha a rendre egybegyűlő anyag minél előbb napvilágot látna, mert ez a tizenkét kötetre tervezett sorozat nemcsak a szaktudomány terén pótolna régi hiányt, hanem fontos nemzetpolitikai cselekedet is volna.

Mikó Imre

ERDÉLYI SZÁSZOK ÉS MAGYAROK

A múlt században mindenütt fellángoló nacionalizmus nemcsak a nagy népekből váltott ki hatalmas arányú egységre törekvést, hanem az elszigeteltebb, kisebb csoportokban is felébresztette az addig többé-kevésbé szunynyadó öntudatot. A felelősség gyors és heves volt. A rendi korszak utolsó éveit élő Magyarország egyszerre csak azt vette észre, hogy határain belül olyan kisebb-nagyobb népek kezdenek kialakulni, melyek szinte egyik napról a másikra államalkotási igényekkel lépnek fel, s szétfeszítéssel fenyegetik a Kárpátmedence egységét. A szabadságharc, a kiegyezés és az első világháború között eltelt évtizedek vésztojószerű nemzetiségi morajlása, végül a trianoni béke bebizonyította, hogy itt voltaképpen egy olyan kérdésről van szó, melynek megoldásától vagy meg nem oldásától az élet, a továbbfejlődés lehetősége függ. Sajnos, a következmények helyes levonása és tettekké kristályosítása nagyon lassan ment. Tapogatózás, bizonytalan tájékozódás, egy-egy felvillanó ötlet vagy kísérlet után csak napjainkban fedezhetjük fel az ilyen irányú céltudatos megindulást. A sokszor fájdalmas események és komoly tapasztalatok megtanítottak annak belátására, hogy hivatásunk teljes betöltéséhez elengedhetetlenül szükséges a valünk élő, ugyanazt a múltat és sorsot viselő, de nem magyar ajkú népeknek a magyar állam-szemébe való szerves beillesztése és az élet minden vonatkozásában megszervezett együttműködése. E nagy cél eléréséhez első lépés a valóság minél tárgyilagosabb és átfogóbb megismerése. Az erre irányuló határozott igény ma már mind szélesebb körökben hódít. Egymás után látnak napvilágot olyan feldolgozások, melyek különböző oldalról próbálnak fényt deríteni egy-egy nemzetiségünkre, annak szellemi, társadalmi, gazdasági kérdéseire. Napilapok, folyóiratok, könyvek verik a nagy híd első pillérét. A munkák értéke nem egyforma, de a lényeg meglátása és a szándék többnyire helyes. Örvendetes, de egyben természetes is, hogy e téren Erdély